УДК 351.83:316.356.2 (477)

Л. М. Мельничук,
к. держ. упр., заступник начальника управління соціального захисту сімей, Мінсоцполітики України

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІМ'Ї В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

У статті розкрито та обгрунтовано зміст соціально-економічного механізму державного регулювання розвитку сім'ї. Визначено важливі проблеми у практиці регулюючої діяльності в Україні. Окреслено основні напрями її удосконалення.

In article the author opens and proves the maintenance of the social and economic mechanism of state regulation of development of a family. It is defined important problems in practice of regulating activity in Ukraine. It is traced the main directions of its improvement.

Ключові слова: державне регулювання, механізми державного регулювання, соціально-економічний механізм державного регулювання розвитку сім'ї.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Процес функціонування та розвитку сім'ї в Україні характеризується суперечливими явищами, висуваючи складні завдання як перед соціальною практикою, так і перед теорією. Сім'я опинилася під впливом кількох глобальних тенденцій світового масштабу, які характерні й для України. Передусім це зміна соціального статусу жінки через її включення в освітньо-професійну діяльність, зростання її економічної незалежності; утворення двох центрів життя — професійного та сімейного, як результат, послаблення економічної необхідності створення сім'ї, наявність конфлікту соціальних ролей як жінки, так і чоловіка; розвиток індивідуалістичного суспільства, що характеризується пошуком гендерної рівності, економічної незалежності та самореалізації, прагненням вигідної зайнятості та вищих життєвих стандартів. Вплив цих факторів на розвиток сім'ї посилили й особливості соціально-економічного розвитку нашої країни, що відзначаються матеріальною невлаштованістю молоді, отже, невідповідністю між наявними потребами та можливостями їх реалізації; суттєвим звуженням матеріальної бази сімей для реалізації потреби в дітях, обмеженістю можливостей для їх утримання та виховання, фізичного та інтелектуального розвитку, доступу до якісної освіти та охорони здоров'я.

Таким чином, актуалізується важливість формування на науково обгрунтованій основі дієвих механізмів протидії тим чинникам, що спричиняють проблеми функціонування сім'ї, їх наповнення конкретними методами та інструментами державно-управлінського впливу.

АНАЛІЗ НАУКОВОГО ДОРОБКУ

У вітчизняній літературі існує значний науковий інтерес до окремих проблем державного регулювання розвитку сім'ї. Так, актуальні аспекти державної підтримки сім'ї розглядаються в дослідженнях фахівців з соціальної (С.О. Корецька, О.М. Палій, В.А. Скуратівський, П.І. Шевчук, О.О. Яременко та ін.) та демографічної (І.О. Курило, Е.М. Лібанова, В.С. Стешенко, Л.В. Чуйко та ін.) політики. Окремі, однак вузькі аспекти даної теми вивчалися при підготовці кандидатських дисертацій з різних галузей науки: державного управління (І.Ю. Беганська, В.В. Собченко, Ю.Д. Юрченко), політології (О.Д. Доронін), права (Л.В. Кулачок, О.М. Пономаренко), економіки (В.Я. Бідак, Н.П. Борецька) тощо.

Визнаючи важливість та наукову цінність наявних досліджень, все ж доводиться визнати, що у вітчизняній науці державного управління відсутнє комплексне дослідження даної теми, механізми державного регулювання розвитку сім'ї не розглядалися ні як теоретична модель, ні як засіб практичного впливу.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

З огляду на вищевикладене, мета статті — обгрунтувати зміст соціально-економічного механізму державного регулювання розвитку сім'ї, визначити важливі проблеми у практиці регулюючої діяльності в Україні та окреслити основні напрями її удосконалення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аналіз теоретичних напрацювань у галузі науки державного управління, зокрема [1; 3; 6], дає підстави стверджувати, що механізми державного регулювання є тією складовою частиною його системи, що забезпечує вплив на фактори, від яких залежить результат функціонування та розвитку регулюючого об'єкта.

Відповідно до природи цих факторів регулювання вибираються методи впливу, тобто сукупність способів, прийомів та засобів (інструментів) впливу держави на поведінку й суспільну діяльність керованого об'єкта. При цьому залежно від природи факторів і методів управління (регулювання) розрізняють і різні за природою механізми, які формуються під впливом права та мають застосовуватися у комплексі.

Правильний вибір сукупності інструментів забезпечує ефективність досягнення мети, а також має супроводжуватися відповіддю на запитання, яким фактично доступним є перелік інструментів регулювання. Вітчизняні науковці у галузі державного управління та регулювання поділяють інструменти за змістом впливу, приналежності до певного виду методів управління та\чи регулювання (правові, економічні, адміністративні, соціально-психологічні). Незалежно від підходу до класифікації, усі пропоновані інструменти можуть використовуватися у будь-якому напрямі державної політики. Однак питання, які інструменти повинні застосуватися при державному регулюванні розвитку інституту сім'ї, які є найбільш ефективними, залишається відкритим у вітчизняній науці.

Отже, механізмами державного регулювання розвитку сім'ї виступає сукупність способів впливу на діяльність суб'єктів регулювання та фактори, від яких залежать зміни моделей, зразків сімейної поведінки. Кожен з них грунтується на використанні низки методів,

засобів, інструментів регулювання й сукупності необхідних ресурсів. Зважаючи на соціально-економічний характер чинників, які зумовлюють проблеми функціонування української родини, одним з основних механізмів державного регулювання розвитку сім'ї має виступати соціально-економічний механізм, а саме — система способів забезпечення економічних умов для реалізації особою потреб, пов'язаних зі створенням та функціонуванням сім'ї.

Соціально-економічний механізм покликаний створювати економічні умови, фінансові чи матеріальні стимули, здатні зумовлювати ту чи іншу модель сімейної поведінки. Його структура визначається низкою факторів економічного характеру, від яких залежать зміни сімейної поведінки. Враховуючи, що із усієї сукупності цих чинників найбільш впливовими виступають ринок праці та економічний потенціал сім'ї, складовими цього виду механізмів, на нашу думку, є: механізм регулювання зайнятості осіб з сімейними обов'язками; механізм регулювання доходів сім'ї, їх соціального захисту.

Реалізація механізму регулювання зайнятості осіб з сімейними обов'язками включає, перш за все, сукупність правових, економічних, соціально-психологічних методів впливу, кожен з яких грунтується на використанні низки інструментів відповідної природи, зокрема:

— встановлення права громадян на захист від прямої чи непрямої дискримінації у сфері праці на основі сімейного стану чи сімейних зобов'язань, що забезпечить можливість особам із сімейними обов'язками, які виконують або бажають виконувати оплачувану роботу, здійснити своє право на це;

— встановлення права на вибір умов та режимів праці (тривалості робочого часу, гнучких графіків роботи, періодів відпочинку та відпусток, праці на дому за допомогою засобів комунікації тощо) з урахуванням гендерної компоненти, що сприятиме забезпеченню рівних можливостей гармонійного поєднання сімейних та професійних обов'язків як жінок, так і чоловіків;

— встановлення додаткових правових гарантій особам з сімейними обов'язками щодо працевлаштування та самозайнятості;

— економічне стимулювання роботодавців, які забезпечують організацію умов та режимів праці, зручних для осіб з сімейними обов'язками, зокрема через систему податкових пільг, фінансових трансферів, кредитів;

— компенсація втрати заробітку громадян у зв'язку з народженням та доглядом за дітьми, іншими непрацездатними членами сім'ї через систему соціального страхування та фінансових трансферів;

— використання економічних стимулів підвищення конкурентоздатності сімейних підприємств та господарств;

— забезпечення чи субсидування служби догляду за малолітніми дітьми, що має включати широкий спектр видів послуг по догляду за дітьми, які організовувалися б на гнучкій основі відповідно до віку дітей, рівня зайнятості батьків та платоспроможності сімей.

Механізм регулювання доходів сім'ї має здійснюватися в рамках усієї державної політики доходів, оплати праці, соціального захисту, однак в системі державного регулювання розвитку сім'ї його дія має забезпечувати усунення як горизонтальної нерівності доходів сімей залежно від її структури (кількості непрацездатних та працюючих осіб), так і вертикальної — залежно від рівня достатку сім'ї. Це сприятиме нівелюванню ризиків погіршення добробуту окремої особи, родини внаслідок сімейних змін (розлучення, народження дитини, втрати працездатності членів сім'ї тощо), а також сприятиме створенню економічних передумов для реалізації індивідуальних та сімейних потреб. При цьому має дотримуватися принцип забезпечення рівних можливостей усіх типів сімейних об'єднань.

Здійснення цього механізму також вимагає використання сукупності різних за природою методів, важелів та інструментів, серед яких:

— встановлення правового статусу окремих категорій сімей на отримання підтримки з боку держави, що потребує чіткого визначення критеріїв відбору таких сімей;

— податкові знижки при оподаткуванні доходів осіб з сімейними обов'язками незалежно від типу сім'ї, які забезпечували б часткову чи повну компенсацію витрат по догляду, вихованню та розвитку дітей, що сприятиме створенню передумов для самозабезпечення сім'ї шляхом трудової діяльності;

— фінансові трансфери, систематичні грошові виплати сім'ям у розмірі, що також забезпечує вирівнювання доходів різних за типом сімей, які можуть використовуватися як альтернатива податковим заходам або паралельно для сімей, у складі яких відсутні працюючі особи з незалежних від них причин;

— безготівкова допомога, пільги та соціальні гарантії, субсидії визначеним категоріям сімей, передусім з дітьми, на оплату певних послуг чи користування певними послугами;

— цільове кредитування на вирішення побутових проблем родини та проблем, пов'язаних з вихованням і розвитком дітей.

Соціально-економічний механізм державного впливу на сімейну поведінку на практиці включає достатньо вагомий арсенал засобів регулювання, однак основний його недолік полягає в тому, що існуючі економічні важелі спрямовані не на забезпечення умов для розвитку сім'ї, а на досягнення цілей окремих напрямів соціально-економічної політики, передусім попередження та подолання бідності, що, на нашу думку, виступає однією з основних причин їх неефективності з точки зору реалізації сімейної політики. При цьому потребує удосконалення система інструментів регулювання як зайнятості осіб з сімейними обов'язками, так і доходів сім'ї.

З огляду на обмеженість обсягів статті, розглянемо окремі з них. Так, законодавством про зайнятість населення встановлено передусім державні гарантії права на вибір професії та виду діяльності, можливостей для самозайнятості, а також додаткові гарантії зайнятості для окремих категорій осіб із сімейними обов'язками (зокрема, квотування робочих місць). Така норма виступає одним із засобів забезпечення поєднання праці та материнства (хоча впроваджена з метою соціального захисту осіб, не спроможних на рівних конкурувати на ринку праці), однак вона порушує принципи гендерної рівності, які визначені міжнародними актами та вітчизняним гендерним законодавством. Аналогічно трудове законодавство пронизане переважно нормами, спрямованими на охорону материнства, забезпечення трудової діяльності жінок, на утриманні яких є діти, що, з одного боку, має свої позитивні сторони, однак, з іншого — зумовлює порушення гендерної рівноваги в сім'ї через відсутність належних умов для виконання сімейних обов'язків працюючими чоловіками. Так, можливість для узгодження зайнятості та сімейного життя чоловікам надається лише у двох випадках: виховання дітей без матері або невикористання жінкою права на відпустку по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. Крім того, законодавчо не встановлено заборону дискримінації у сфері праці, тобто прямого або непрямого обмеження прав працівників залежно від сімейного стану й сімейних обов'язків, відповідно й відповідальності за порушення заборон.

Таким чином, поліпшення механізму регулювання зайнятості осіб з сімейними обов'язками передбачає, перш за все, посилення правового захисту громадян від прямої чи непрямої дискримінації на основі сімейного стану чи сімейних обов'язків; встановлення додаткових гарантій працевлаштування, можливостей вибору умов та режимів праці з урахуванням гендерної компоненти, які сприяють гармонізації професійного та сімейного життя та відповідають положенням Конвенції Міжнародної організації праці про рівне ставлення і рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками № 156 та Закону України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків".

Для реалізації визначених гарантій, на нашу думку, доцільною також є розробка та впровадження механізмів стимулювання роботодавців, які забезпечують організацію умов і режимів праці, зручних для осіб з сімейними обов'язками. Окрім того, важливим є розширення сфер та можливостей зайнятості осіб з сімейними обов'язками, сприяння створенню сімейних підприємств та господарств шляхом запровадження додаткових економічних стимулів з метою підвищення їх конкурентноздатності, що також потребує здійснення низки заходів у рамках програмних документів з питань державної політики зайнятості населення.

Функцію створення умов для поєднання професійного та сімейного життя покликана виконувати й система фінансових трансферів сім'ям, зокрема шляхом компенсації втрати заробітку внаслідок народження дитини. На практиці вона включає такі види державної допомоги, як допомога по материнству (по вагітності та пологах), при народженні дитини та догляду за дітьми до досягнення ними трирічного віку. Проте, незважаючи на значне підвищення розмірів окремих з них, їх рівень залишається недостатнім для утримання особою себе та дитини у період відпустки по догляду за дитиною, отже, вимагає встановлення обгрунтованих розмірів чи додаткових видів допомоги. Для прикладу, це можуть бути: допомога для забезпечення догляду за дитиною до 6 років вдома найнятою особою, що покриває частину витрат залежно від доходів сім'ї; допомога на оплату роботи дипломованого спеціаліста по догляду за малолітніми дітьми до 6 років, розмір якої визначається залежно від матеріальної забезпеченості сім'ї.

Крім того, надання грошової допомоги сім'ям має поєднуватися з іншими можливостями, передусім посилення гарантій часткової зайнятості та розвитку служби догляду за дітьми. Щодо останньої актуалізується необхідність розширення мережі дошкільних закладів, забезпечення гнучких режимів їх роботи, запровадження додаткових послуг по догляду за дітьми (групи та/чи ігрові кімнати короткотермінового перебування дітей), створення центрів догляду за дітьми, запровадження економічних стимулів щодо розвитку закладів приватної форми власності.

Потребує суттєвих змін механізм регулювання доходів сім'ї, її соціального захисту. Зокрема, основним засобом перерозподілу доходів громадян, в тому числі й осіб, які мають на своєму утриманні непрацездатних членів сім'ї, мають виступати інструменти податкової політики, які все частіше використовуються у світовій практиці як важелі впливу на соціальну поведінку населення. Так, податкові пільги, знижки та кредити складають значну частину державної підтримки сімей з дітьми у європейських країнах, а в окремих з них (Люксембурзі та Франції) — це основний спосіб матеріальної допомоги сім'ям [4; 7].

Автор також притримується думки, що податкові важелі впливу мають виступати основним засобом економічного регулювання розвитку сім'ї, оскільки вони мають суттєві переваги порівняно з соціальними виплатами: по-перше, тому що створюють передумови для самозабезпечення сім'ї шляхом трудової діяльності, отже, підвищують її економічний потенціал; по-друге, не породжують утриманських настроїв серед населення та посилює відповідальність членів сім'ї за власне життєзабезпечення.

Відповідно до Податкового кодексу України, для малозабезпечених сімей встановлено соціальні податкові пільги. При цьому розмір пільги збільшуються для сімей, в яких виховується двоє та більше дітей (100% на кожну дитину). Ще вищі розміри податкової пільги запроваджено для сімей, які виховують дітей-інвалідів, одиноких матерів (батьків), на вихованні у яких є діти до 18 років (150 % на кожну дитину). Проте, враховуючи, що матеріальний стан сім'ї погіршується навіть за наявності однієї дитини, на наш погляд, податкові пільги мають бути встановлені для усіх сімей з дітьми та бути диференційованими залежно від кількості дітей та працюючих осіб у родині.

Тому, на нашу думку, важливим та необхідним є запровадження соціальних податкових пільг для усіх платників податків з обов'язками по утриманню непрацездатних членів сім'ї та поглиблення диференційованого підходу визначення їх розмірів залежно від складу та розміру сім'ї. Це пов'язано з тим, що саме від цих показників залежить рівень "горизонтальної нерівності" доходів сімей. Тому основою для розподілу доходів громадян має виступає кількість дітей, інших непрацездатних членів сім'ї та працездатних осіб, які мають забезпечувати їх утримання.

При цьому важливо зауважити, що, оскільки склад та розмір сім'ї суттєво впливає на рівень потреб та споживання, різні категорії сімей мають бут приведені до зіставного вигляду. Для цього використовують шкали еквівалентності, за якими склад домогосподарств визначається у кількості умовних дорослих осіб. У світовій практиці не існує універсальних підходів до їх визначення, проте, на думку вітчизняних фахівців, найбільш прийнятною є шкала, рекомендована Україні зарубіжними експертами, а саме — в розрахунках враховувати першу дорослу особу з коефіцієнтом 1,0; усіх інших дорослих та дітей — 0,7 [2, с. 113—115].

Враховуючи, що її використання ставить у більш вигідне становище сім'ї з дітьми та при цьому враховує різницю потреб сімей різного складу та розміру, скористаємося цією шкалою для розрахунку умовного розміру повних і неповних сімей з дітьми (тобто не лише одиноких матерів) й визначення умовної різниці потреб сімей залежно від наявності та кількості дітей (табл. 1).

З огляду на таку різницю у рівні споживчих потреб сімей, на нашу думку, розміри соціальних податкових пільг мають визначатися за таким принципом: для платників податку, на утриманні у яких одна дитина, — 130% податкової пільги (у розрахунку 100% для платника податку без дітей), двоє дітей — 145%, троє і більше дітей — 150 % та додатково 5% розміру соціальної пільги на кожну дитину. Для самотньої матері (батька), на утриманні яких перебуває одна дитина, розмір пільги має складати — 140 %, дві дитини — 160 %, три і більше — 170 % та додатково по 5% на кожну дитину.

Такий підхід встановлення податкових пільг сприятиме: 1) мінімізації економічних ризиків, пов'язаних з народженням та утриманням дитини; 2) забезпеченню справедливого "горизонтального перерозподілу" доходів сімей з дітьми; 3) створенню певних матеріальних стимулів для народження та виховання суспільно необхідної кількості дітей у сім'ї.

При цьому в умовах стабільного економічного розвитку країни податкові премії, на нашу думку, повинні мати універсальний характер, тобто забезпечувати право отримання пільг платниками податків, які утримують неповнолітніх дітей, незалежно від розміру заробітної плати або ж, погоджуючись з вітчизняними фахівцями [5, с. 81], обмеженням має бути нижня межа благополуччя сім'ї. Це зумовлено тим, що зниження життєвого рівня сім'ї є природнім наслідком народження та утримання дитини, тому компенсація таких втрат є дієвим засобом мінімізації економічних ризиків та вагомим матеріальним стимулом для народження більшої кількості дітей. У перехідний період, який характеризується обмеженістю фінансових ресурсів, може зберігатися адресний підхід до встановлення соціальних гарантій.

Посилаючись також на зарубіжний досвід, більш ширше, на наш погляд, мають використовуватися податкові знижки з тим, щоб не лише слугувати способом матеріальної підтримки малозабезпечених сімей, але й виступати економічним стимулом бажаного типу сімейної поведінки. З цього погляду видається доцільним запровадити зменшення суми податку на загальнорічний дохід при здійсненні витрат на придбання товарів, робіт, послуг, пов'язаних зі створенням сім'ї, народженням, утриманням та вихованням дитини, наприклад, сплату

Таблиця 1. Співвідношення умовних потреб сімей залежно від наявності й кількості дітей та батьків у сім'ї

Категорія сім'ї	Умовний розмір сім'ї	Умовна різниця потреб сімей з дітьми та без дітей, у %
Повна сім'я без дітей	1,7	х
Повна сім'я:		
з однією дитиною	2,4	29
з двома дітьми	3,1	45
з трьома дітьми	3,8	55
з чотирма дітьми	4,5	62
Самотня жінка (чоловік) без дітей	1,0	х
Самотня жінка (чоловік):		
з однією дитиною	1,7	40
з двома дітьми	2,4	58
з трьома дітьми	3,1	68
з чотирма дітьми	3,8	74

державного мита, пов'язаних з укладанням шлюбу; соціальних послуг по догляду за малолітньою дитиною; додаткових освітніх послуг, в тому числі позашкільних навчальних закладів тощо.

Альтернативою усунення економічної нерівності сімей з дітьми, матеріального заохочення народжуваності, пом'якшення негативного впливу матеріальних чинників на вибір особою бажаного способу сімейного життя можуть виступати соціальні виплати сім'ям з дітьми. Однак, на нашу думку, такий вид підтримки сім'ї має бути виключно доповнюючим та використовуватися у тих випадках, коли особи, на утриманні яких є неповнолітні діти, з поважних причин не мають доходів від трудової діяльності. При визначенні розміру щомісячної допомоги сім'ям слід застосовувати аналогічний підхід залежно від складу та розмірів сім'ї. Такий вид допомоги в умовах економічної стабільності також мусить мати універсальний характер. При цьому на практиці законодавством передбачено лише надання щомісячної адресної допомоги на дітей, які перебувають під опікою, та одиноким матерям, що не узгоджується з принципом соціальної справедливості по відношенню до інших категорій осіб та виступає, певним чином, антистимулом створення сім'ї з підстав реєстрації шлюбу.

У тих випадках, коли усі інші економічні заходи з вирішення проблем сім'ї не достатні для належної її життєдіяльності, утримання, виховання, розвитку дітей, має надаватися соціальна допомога з малозабезпеченості. Такі соціальні виплати є одним із інструментів вертикального перерозподілу доходів сімей, розмір яких має залежати виключно від рівня їх матеріального забезпечення, однак межею повинен слугувати не гарантований, а прожитковий мінімум для відповідної демографічної групи, що яскраво доведено на практиці. Водночас критерії визначення адресності допомоги теж мають враховувати склад та розмір сім'ї, а також вік дитини та стан здоров'я членів сім'ї. На сьогодні серед таких критеріїв — належність до певної демографічної групи, незареєстрований шлюб, інвалідність батьків, проживання у гірській місцевості. Тому очевидною є зміна переліку категорій сімей, які мають право на допомогу, поглиблення диференційованого підходу при визначенні її розмірів з урахуванням особливих потреб різних категорій сімей.

Крім того, існують випадки сімейного життя, які вимагають значних витрат та які неможливо здійснити за рахунок щомісячних доплат по малозабезпеченості. Вирішення цієї проблеми можливе за рахунок одноразових виплат малозабезпеченим сім'ям, які на сьогодні існують, однак лише в екстремальних випадках (смерті, важкої хвороби членів сім'ї) та не враховують особливих повсякденних потреб родини. На нашу думку, при наданні такої допомоги мають враховуватися ті ж обставини, за яких мають виплачуватися податкові кредити, однак сім'я з незалежних від неї причин не може ними скористатися (наприклад, у випадку безробіття).

Більш ширшого використання потребує й такий інструмент, як цільове кредитування, оскільки в Україні така форма державної підтримки є досить обмеженою та використовується у двох випадках: будівництва, придбання житла, передусім молодими одинокими громадянами, молодими сім'ями, а також здобуття вищої освіти. Тому в умовах розвитку ринкової економіки та, враховуючи досвід європейських країн, такий засіб економічної політики має слугувати вагомим важелем й політики у сфері сім'ї, оскільки забезпечує створення можливостей для вирішення побутових проблем родини та проблем, пов'язаних з вихованням й розвитком дітей.

ВИСНОВКИ

У роботі вперше досліджено та обгрунтовано сутність соціально-економічного механізму державного регулювання розвитку сім'ї, визначено його структуру та основний набір інструментів державно-управлінського впливу. Крім того, набули подальшого розвитку пріоритетні напрями його удосконалення, що полягають у посиленні сукупності засобів державного регулювання процесів змін сімейної поведінки населення України.

Сформульовані пропозиції та результати роботи можуть бути використані при подальшому аналізі й вирішенні наукових проблем державного регулювання розвитку сім'ї, що й зумовлює теоретичне значення даного дослідження. Практична значущість одержаних результатів полягає в тому, що викладені в роботі положення є теоретичною основою для розв'язання практичних проблем державного регулювання розвитку української родини, удосконалення та розробки нормативно-правових актів з питань державної сімейної політики, вироблення програмних документів щодо підтримки сім'ї.

Подальші наукові пошуки з цієї теми, на нашу думку, мають бути пов'язані, насамперед, із поглибленням наукового аналізу усієї сукупності інструментів, засобів впливу на процеси змін сімейної поведінки населення, визначення й обгрунтування їх дієвості та ефективності.

Література:

1. Державне управління: основи теорії, історія і практика: навч. посіб./ В.Д. Бакуменко, П.І. Надолішній, М.М. Іжа, Г.І. Арабаджи; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Одес. регіон. ін-т держ. упр. — О.: Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2009. — 393 с.

2. Лібанова Е. М. Ринок праці та соціальний захист: навч. посіб. із соц. політики/ Е. М. Лібанова, О. М. Палій. — К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. — 494 с.

3. Мельник А.Ф. Державне управління: підручник/ А.Ф. Мельник, О.Ю. Оболенський, А.Ю. Васіна; А.Ф. Мельник (ред.). — К.: Знання, 2009. — 582 с.

4. Мельничук Л.М. Європейський досвід реалізації сімейної політики/ Л.М. Мельничук// Університетські наукові записки: часоп. Хмельниц. ун-ту управління та права. — 2007. — № 4 (24). — С. 432—437.

5. Проблеми і перспективи України: аналітичні матеріали/ Національна академія держ. управління при Президентові України; Інститут проблем держ. управління та місцевого самоврядування [Бакуменко В.Д., Грицяк Н.В., Губа О.П. та ін.]; В.М. Князєв (заг. ред.). — К.: Вид-во НАДУ, 2005. — 180 с.

6. Філіпповський В.М. Основи теорії державного управління: навч. посіб. / В.М. Філіпповський; Голов. упр. держ. служби України; Східноукраїнський нац. ун-т ім. В. Даля. — Луганськ: Ноулідж, 2009. — 216 с.

7. Wingen M. Aufgaben der Familienpolitik [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.familienhandbuch.de/cmain/f_Programme/ a_Familienpolitik/s_396.html

Стаття надійшла до редакції 19.07.2012 р.